

Δημιουργία – θέσμιση – αυτονομία

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους του 20ού αιώνα. Συνδυάζοντας το πάθος για την αλήθεια με το φρόνημα που προσδίδει η αναζητήσή της, διασώζει τη φιλοσοφία από την εκποίηση στην οποία την οδηγούν, το ένα μετά το άλλο, σχετικιστικά ρεύματα και υποκατάστατά της· τάσεις που με τις emphaticές μονομέρειες και τη διάθεση προσαρμογής στη διάβρωση των καιρών υπονομεύουν τη δύναμη της σκέψης να εμβαθύνει, να κρίνει, να αξιολογηθεί.

Της Αλεξάνδρας Δεληγιώργη*

Έχοντας ζήσει στη μεταμοντέρνα κατάσταση και με τη συνείδηση ότι η Τεχνική, ως υπερδύναμη πλέον, αφανίζει με ιλιγγιώδη ταχύτητα, αρχές, έννοιες, ήθη που απαίτησαν διεργασίες πολλών αιώνων για να συσταθούν, ο Καστοριάδης, αντίθετος στο ρεύμα, επανασυνδέει το ευρωπαϊκό πνεύμα με την αρχαιοελληνική απαρχή του, χωρίς να καταφύγει στις ευκολίες ενός αφελούς ανθρωπισμού ή της παραπαιστικής ουτοπίας.

Με φόντο τον αριστοτελικό λόγο περί ψυχής και τον θουκυδίδειο λόγο περί δημοκρατίας και με προβληματοποιήσεις που απαίτησαν αποφασιστικά ανοίγματα στη σύγχρονη επιστημονική, επιστημολογική και ανθρωπολογική σκέψη, ο Καστοριάδης δημιούργησε μια δική του φιλοσοφική σύνθεση, με ενότητα και συνεκτικότητα που σπανίζουν πλέον και με άξονες τη δημιουργία-θέσμιση και την αυτονομία-δημοκρατία: έννοιες κρίσιμες για την τύχη του σύγχρονου κόσμου, ικανές να του ξαναδώσουν προσανατολισμό και κατεύθυνση.

Σ' αυτό το θεωρητικό-πρακτικό πλαίσιο και με πνεύμα εναντίωσης στην αλλοτρίωση και τη νάρκη που σημάδεψαν τις καταναλωτικές κοινωνίες, τα τελευταία τριάντα χρόνια του 20ού αιώνα, ο Καστοριάδης άσκησε κριτική και εντέλει εμπλούτισε τη σκέψη του Μαρξ και τις γόνιμες νεο-μαρξιστικές απολήξεις της με οντολογικές, ψυχαναλυτικές και επιστημολογικές προσεγγίσεις που του επέτρεψαν να δείξει, πίσω από τη νομοτελειακή λειτουργία των φυσικών και κοινωνικών φαινομένων, τη μη προσδιορίσιμη ντετερμινιστικά γένεση και δυναμική τους.

Ανέδειξε, έτσι, τον διαμεσολαβητικό ρόλο που παίζει στις σχέσεις

φύσης/κοινωνίας η Ιστορία, ως πεδίο όπου ο άνθρωπος αντιπαραθέτει στην υφιστάμενη κατάσταση ετερονομίας τη δυνατότητά του να υπάρξει με όρους και αρχές που θεσμίζει ο ίδιος.

Για να ρίξει φως στη χαοτική και αβυσσαλέα δυναμική του κοινωνικού-ιστορικού πεδίου δημιουργίας-θέσμησης, ο Καστοριάδης, προχωρώντας σε μεγαλύτερο βάθος από εκεί που έφτασαν ο Φρόιντ, ο Μαρκούζε ή ο Λακάν, συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας δυναμικής οντολογίας, ικανής να λειτουργήσει ως ανάχωμα στην επέλαση των βιο-τεχνολογιών που διευρύνουν το καθεστώς ετερονομίας. Γιατί έδειξε με ποιον τρόπο οι συνάψεις συνειδητού-ασυνειδήτου, όταν ανατοποθετούνται σ' ένα διευρυμένο πεδίο αμοιβαίων αναγνωρίσεων, μπορούν και αντιτάσσουν διαδικασίες εξανθρωπισμού στον απανθρωπισμό που υφίσταται ο σύγχρονος άνθρωπος, καθώς βίαια αποκόπτεται από τη μακράιωνη ιστορική εμπειρία του. Δημιούργησε έτσι τις προϋποθέσεις για να αρθεί το τεχνητό ρήγμα που ανοίχθηκε ανάμεσα στις επιστήμες και τη φιλοσοφία ώστε να δοθεί τέλος στους αυθαίρετους διαχωρισμούς των συστατικών μερών ψυχής/εγκεφάλου/κοινωνίας που λειτουργούν και αναπτύσσονται ως ένα πολύπλοκο και ενιαίο σύστημα.

Η συμβολή του Καστοριάδη στο πεδίο της επιστημολογίας της πολυπλοκότητας υπήρξε αποφασιστικής σημασίας γιατί: 1) Καταρρίπτει τα επιχειρήματα όσων διαχωρίζουν τα συστήματα σκέψης-δράσης στα επιμέρους στοιχεία τους και μετατρέπουν τη γνώση σε όργανο βιο-πολιτικής εξουσίας, συγκαλύπτοντας έτσι τη χειραφετητική δύναμή της μέσα στην Ιστορία. 2) Αποκαθιστά τις σχέσεις επιφάνειας και βάθους, χαρτογραφώντας τα όρια της ισχύουσας ταυτιστικής-συνολιστικής λογικής και φέρνοντας στο φως την παράδοση και πάντως μη τυπική λογική που διέπει το αχανές όσο και αδιερεύνητο μαγματικό πεδίο των αντιφατικών συσσωματώσεων του πραγματικού. Είναι η λογική που διέπει το είναι-δί' εαυτόν της ανθρώπινης ύπαρξης στην ιστορικότητά της και της επιτρέπει την αναδιευθέτηση της φυσικότητας/κοινωνικότητάς της. 3) Αποσπά τη φιλοσοφία από τις τακτικές της απολογίας ή της συγκάλυψης του πραγματικού, στις οποίες κατέφυγαν ο ανθρωπισμός και ο μηχανικισμός αντίστοιχα, στις διάφορες εκδοχές τους, από την Αναγέννηση και μετά. Αποσυνδέει, έτσι, τη φιλοσοφία –θεωρητικά, τουλάχιστον, μια για πάντα- από τον φενακισμό και την προκατάληψη που τρέφουν ιδεοληψία και ουτοπία αντίστοιχα.

Για να κινηθεί γόνιμα προς αυτή την κατεύθυνση, έριξε το βάρος από την ισχύουσα τάξη του λόγου και το συμβολικό που την στηρίζει, ελέγχοντας επιθυμίες, βλέψεις, αξιώσεις, στο φαντασιακό όπου αυτές εξυφαίνονται. Δεν απέκρυψε, ωστόσο, ότι το φαντασιακό δεν είναι μόνο πηγή θέσμησης και δημιουργίας, αλλά και διάλυσης και καταστροφής. Με τον ίδιο τρόπο, δεν απέκρυψε ότι η άλλη όψη της δημοκρατίας (ως τόπου αξίωσης και αυτο-θεμελίωσης της αυτονομίας) είναι σύγχρονες μορφές ολιγαρχίας που ανεμπόδιστα μεταλλάσσονται σε έναν γραφειοκρατικό και τεχνοκρατικό καισαρισμό έτσι όπως διαγράφεται στη σημερινή κατάσταση.

Σταθμίζοντας τα υπέρ και τα κατά, ο Καστοριάδης επέλεξε να επιμείνει στη θετική πλευρά του φαντασιακού, αφού η ελεύθερη φαντασία κινδυνεύει να

χαθεί μέσα στη λήθη που διαχέει η μαζική κουλτούρα.

Εξετάζοντας τους ψυχικούς μηχανισμούς που εγκλωβίζουν τον ναρκισσισμό του Υποκειμένου σε μεθοδευμένες μορφές απώθησης και το ωθούν να εκτρέψει τη λιμπιντική ορμή του από το πάθος για γνώση και χειραφέτηση στη βλέψη για πλουτισμό και κατίσχυση, ο Έλληνας φιλόσοφος έδειξε ότι η αλήθεια δεν είναι απόκτημα που προσδίδει ισχύ, αλλά ανοιχτή διερώτηση που βοηθά όποιον την επωμίζεται να συλλάβει και να θέσει τους δικούς του όρους ύπαρξης, πέρα από την απάθεια, τον κομφορμισμό και την απαξίωση της νοηματοδότησης της ζωής. Παραβλέποντας κι αυτό ακόμη το γεγονός ότι δεν είναι πάντα ιστορικά δυνατό η κοινωνία να αντιληφθεί πόσο ουσιαστική σημασία έχουν γι' αυτήν τέτοιου είδους εγχειρήματα.

Κι ενώ θεωρήθηκαν παρακινδυνευμένα ή παρωχημένα τέτοια εγχειρήματα, χωρίς αυτά, θα ήμασταν αναγκασμένοι να μηρυκάζουμε την εικόνα ενός ανθρώπου υποκειμένου σε ένα μονίμως επαναλαμβανόμενο πρόγραμμα αδικίας και εκμετάλλευσης, με διεξόδους είτε την τυφλή καταστροφή είτε την οπισθοδρόμηση σε ποικιλώνυμους δογματισμούς που σβήνουν από τη μνήμη τις ιστορικές εμπειρίες εξόδου από τον ασφυκτικό τους κλοιό.

Είναι, επομένως, κατανοητό γιατί το έργο του Καστοριάδη δεν άφησε οπαδούς ή μιμητές και δεν έγινε του συρμού. Άφησε, ωστόσο, συνεχιστές ανά τον κόσμο, καθώς διανοίγει εκ νέου τον δρόμο για τη σκέψη που η φетиχοποίηση της τεχνικής πασχίζει να μετατρέψει σε είδος υπό εξαφάνιση.

Το λυπηρό είναι ότι με την εξαφάνιση της φιλοσοφίας από το λύκειο, σε μια χώρα που γέννησε τη φιλοσοφία, είναι αμφίβολο αν σε είκοσι χρόνια από τώρα, πολλοί από τους Έλληνες αναγνώστες θα είναι σε θέση να κατανοούν τους τρόπους δημιουργίας, θέσμισης, νοηματοδότησης που ο Κορνήλιος Καστοριάδης φέρνει στο φως με το έργο του.

**Η Αλεξάνδρα Δεληγιώργη είναι Καθηγήτρια Φιλοσοφίας στο ΑΠΘ και συγγραφέας*

Πηγή: **Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ**

16-17 Φεβρουαρίου 2013 / Ένθετο: **ΝΗΣΙΔΕΣ**

ΑΝΤΩΝΑΤΟΣ
ΣΤΥΡΟΣ